

<https://doi.org/10.34142/23129387.2025.72.03>

УДК 159.9.072

ORCID 0000-0002-4343-6694

ORCID 0000-0002-4434-5815

СОЦІАЛЬНІ АКЦІОМИ ЯК ЧИННИК КОРУПЦІЙНОЇ ПОВЕДІНКИ ОСОБИСТОСТІ

Анастасія М. Большакова, Надія Г. Скрипнік

Харківський національний

педагогічний університет імені Г.С. Сковороди, кафедра психології

1 - доктор психологічних наук, професор,

професор кафедри психології

E-mail: bolshakova777@ukr.net

2 - викладач кафедри психології

E-mail: skrypnik.n@ukr.net

Актуальність дослідження: Корупція має деструктивний вплив на всі аспекти суспільного життя, підриваючи довіру громадян, ускладнюючи економічний розвиток і сприяючи соціальній несправедливості. Вона формує переконання, що успіх досягається не через чесну працю, а завдяки зв'язкам і хабарництву, що призводить до легітимізації протиправної поведінки. Вивчення психологічних детермінант корупції є актуальним завданням, оскільки розуміння когнітивних факторів, які визначають схильність особистості до корупційних дій, дозволить розробити ефективні психологічні інтервенції. Одним із перспективних підходів у цьому напрямі є концепція соціальних акціом М. Бонда та К. Леунга, що пояснює, як загальні уявлення про світ впливають на поведінкові стратегії та прийняття рішень.

Мета дослідження: обґрунтування впливу соціальних акціом на формування корупційної поведінки особистості.

Результати дослідження: для кожної із соціальних акціом змодельовано можливість інгібуючого та потенціюючого впливу на формування корупційної поведінки, провокуючі чинники, найбільш вірогідні типи корупційної поведінки, можливі психологічні наслідки.

Висновки:

Аксіома «соціальний цинізм» підвищує вразливість до корупції

через недовіру, низьку емпатію та виправдання неетичних дій, що спричиняє соціальну ізоляцію й емоційне виснаження.

Аксіома «винагорода за зусилля» може як знижувати, так і посилювати схильність до корупції: віра в справедливість зусиль зазвичай стримує неетичну поведінку, але в умовах несправедливості може сприяти її прийняттю.

Аксіома «соціальна гнучкість» сприяє пошуку чесних рішень, але також може виправдовувати корупцію як один із можливих шляхів досягнення мети.

Аксіома «контроль долі» зменшує корупційну активність через фаталізм, але може й посилювати її, якщо корупція сприймається як неминучість.

Аксіома «релігійність (духовний вимір)» зазвичай стримує корупційну поведінку, хоча її формальне сприйняття може слугувати виправданням участі у корупційних схемах.

Ключові слова: корупційна поведінка, корупція, соціальні аксіоми, переконання, гнучкість, релігійність, цинізм, фаталізм, цінності.

Social axioms as a factor of a personality's corrupt behavior

Anastasiia Bolshakova, Nadiia Skrypnik

H.S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University,

Department of Psychology

1 - Doctor of Psychological Sciences, Professor

E-mail: bolshakova777@ukr.net

2 – lecturer of Department of Psychology,

E-mail: skrypnik.n@ukr.net

Relevance of the Study: Corruption has a destructive impact on all aspects of social life, undermining public trust, hindering economic development, and contributing to social injustice. It fosters the belief that success is achieved not through honest work but through connections and bribery, leading to the legitimization of unlawful behavior. Studying the psychological determinants of corruption is a relevant task, as understanding the cognitive factors that influence an individual's propensity for corrupt actions can facilitate the development of effective psychological interventions. One of the promising approaches in this field is the concept of social axioms by M. Bond and K. Leung, which explains how general beliefs about the world

influence behavioral strategies and decision-making.

Research Aim: To substantiate the influence of social axioms on the formation of an individual's corrupt behavior.

Research Results: For each social axiom, the potential inhibiting and facilitating effects on the formation of corrupt behavior were modeled, along with provoking factors, the most probable types of corrupt behavior, and possible psychological consequences.

Conclusions:

The «social cynicism» axiom increases vulnerability to corruption by fostering distrust, low empathy, and justification of unethical actions, leading to social isolation and emotional exhaustion.

The «reward for effort»t axiom can both reduce and increase susceptibility to corruption: belief in the fairness of effort usually restrains unethical behavior, but in conditions of systemic injustice, it may encourage its acceptance.

The «social flexibility» axiom promotes the search for honest solutions but can also justify corruption as one of the possible means of achieving goals.

The «fate control» axiom reduces corrupt activity due to fatalism but may also reinforce it if corruption is perceived as an inevitable or acceptable way to solve problems.

The «religiosity (spiritual dimension)» axiom generally restrains corrupt behavior, though its formal or insincere perception can serve as a justification for involvement in corrupt schemes.

***Keywords:** corrupt behavior, corruption, social axioms, beliefs, flexibility, religiosity, cynicism, fatalism, values.*

Вступ.

Закон України «Про запобігання корупції» визначає це явище як «використання особою ... наданих їй службових повноважень чи пов'язаних з ними можливостей з метою одержання неправомірної вигоди або прийняття такої вигоди чи прийняття обіцянки/пропозиції такої вигоди для себе чи інших осіб або відповідно обіцянка/пропозиція чи надання неправомірної вигоди особі або на її вимогу іншим фізичним чи юридичним особам з метою схилити цю особу до протиправного використання наданих їй службових повноважень чи пов'язаних з ними можливостей» (Закон України).

Корупція має руйнівний вплив на всі сфери суспільного

життя, підриваючи довіру громадян до державних інституцій, знижуючи ефективність управління та сприяючи соціальній несправедливості. Вона гальмує економічний розвиток, створюючи нерівні умови для бізнесу, відлякуючи інвесторів і сприяючи монополізації ринку. У політичній сфері корупція веде до концентрації влади в руках вузького кола осіб, що знижує прозорість прийняття рішень і посилює авторитарні тенденції. Соціально-психологічні наслідки включають зниження рівня довіри між громадянами, легітимізацію протиправної поведінки та формування уявлення про те, що успіх досягається не через компетентність і чесну працю, а через зв'язки та хабарництво. У таких сферах, як освіта та медицина, корупція призводить до зниження якості послуг, нерівного доступу до ресурсів і формування поколінь, які сприймають корупційні практики як норму. Визнання значущості руйнівних наслідків корупції для розвитку суспільства та психічного благополуччя громадян, зумовлює важливість проблеми вивчення її психологічних детермінант. Зокрема, одним із актуальних завдань сучасної психологічної науки є дослідження когнітивних факторів, що впливають на схильність особистості до корупційної поведінки. Теоретична цінність та практична значущість цих розвідок зумовлюється можливістю розробки ефективних психологічних інтервенцій, спрямованих на формування антикорупційної свідомості та зменшення готовності до залучення в корупційні практики.

У контексті завдання вивчення когнітивних чинників схильності до формування корупційної поведінки однією з евристично цінних вважаємо концепцію соціальних аксіом (Social Axioms) М. Бонда та К. Леунга (M. Bond, K. Leung), оскільки вона пояснює механізми, через які загальні переконання про світ, суспільство та людську природу впливають на поведінкові стратегії та прийняття рішень.

Концепція соціальних аксіом, розроблена К. Леунгом та М. Бондом, є значущим внеском у сучасну психологічну науку, оскільки описує універсальну структуру загальних переконань, які сприйняття і розуміння світу та поведінку людей у різних культурах (Leung, Bond, 2004). Соціальні аксіоми визначаються як загальні вірування щодо себе, інших людей, соціального ото-

чення, фізичного чи духовного світу, які є ключовими в системі переконань особистості (Leung, Bond, 2004). Усього було виділено та описано шість аксіом:

- «соціальний цинізм» – скептичне та негативне сприйняття людської природи та соціуму взагалі;

- «винагорода за зусилля» – віра в те, що наполеглива праця та цілеспрямовані дії сприяють досягненню успіху й подоланню життєвих труднощів;

- «соціальна гнучкість» – переконаність у можливості знаходження різних варіантів розв'язання проблем та шляхів адаптації до складних або змінених ситуацій;

- «контроль долі» – уявлення про соціальні події як такі, що визначаються фатумом або наперед встановленою долею;

- «релігійність (духовний аспект)» – переконаність у впливі надприродних або нематеріальних сил на життя людей, її вчинки, досягнення, взаємини, здоров'я та благополуччя (Leung, Bond, 2004).

В англійській психології концепція соціальних аксіом отримала широке визнання та є стала предметом численних наукових розвідок. Зокрема, дослідники вивчали взаємозв'язок між соціальними аксіомами та різними психологічними та соціальними змінними, такими як довіра, задоволеність життям, політичні та економічні уявлення (Bond, Leung, Au et al, 2002; Leung K., Bond, 2002; 2004).

У дослідженні 2010 р. вивчалися взаємозв'язки між соціальними аксіомами та чотирма різними диспозиційними компонентами саморегуляції: оптимізмом, усвідомленістю, регуляторними режимами та мотивацією наближення і уникнення (Hui, Bond, 2010). Основна увага була приділена двом вимірам уявлень про світ: соціальному цинізму та вірі у винагороду за зусилля. Результати показали, що ці дві аксіоми пов'язані з відповідними орієнтаціями саморегуляції: соціальний цинізм асоціювався з менш адаптивними стратегіями саморегуляції, що негативно впливало на суб'єктивне благополуччя; навпаки, віра у винагороду за зусилля виявилася пов'язаною з більш адаптивними стратегіями саморегуляції, які сприяють підвищенню суб'єктивного благополуччя (Hui, Bond, 2010).

У дослідженні взаємозв'язку між соціальними аксіомами, базовими психологічними потребами та суб'єктивним благополуччям було виявлено, що соціальний цинізм опосередковує взаємозв'язок між базовими психологічними потребами та суб'єктивним благополуччям а віра у винагорода за зусилля виступає як медіатор цього зв'язку (Mosoia C., Dincă, 2022).

Ще одне дослідження показано, що соціальні аксіоми можуть передбачати рівень психологічного благополуччя незалежно від країни проживання, культурних особливостей та особистісних рис. Виявлено, що стратегія досягнення психічного благополуччя поєднує віру у вільну волю та детермінованість життєвих подій. Низький рівень благополуччя пов'язаний із соціальним цинізмом через фокус на негативних подіях, ігнорування позитивних та неефективних стратегій розв'язання проблем (Rastegar, 2007).

Дослідження, проведене з використанням багаторівневого моделювання, виявило зв'язки між соціальними аксіомами, особистими переживаннями, нормативними занепокоєннями, довірою та психологічними реакціями на пандемію COVID-19: було доведено захисний ефект таких соціальних аксіом, як контроль долі, релігійність і винагорода за старанність (Frank Tian-fang, 2002).

У лонгітудному дослідженні соціальних аксіом та процвітання було виявлено, що найважливішими факторами, що впливають на процвітання студентів, є соціальний цинізм, винагорода за старанність – високий рівень соціального цинізму на початковому етапі передбачає нижчий рівень подальшого процвітання, тоді як висока винагорода за старанність сприяє його підвищенню. При цьому, соціальні аксіоми загалом залишаються стабільними протягом часу (Li, Tong, 2020).

На основі аналізу результатів наведених досліджень можна зробити висновок, що соціальні аксіоми впливають на різні аспекти психологічного благополуччя, саморегуляції та соціальної взаємодії. Зокрема, соціальний цинізм асоціюється з менш адаптивними стратегіями саморегуляції, негативним сприйняттям соціальної реальності, зниженням суб'єктивного благополуччя та низьким рівнем відчуття належності до спільноти.

Водночас віра у винагороду за зусилля сприяє адаптивним стратегіям поведінки, що позитивно впливає на загальний рівень благополуччя.

Ці висновки дозволяють припустити, що соціальні аксіоми можуть бути важливими предикторами формування корупційної поведінки. Дослідження цього питання може стати підґрунтям розробки ефективних стратегій запобігання корупції через формування соціальних установок, що сприяють прозорості, відповідальності, нормативності та етичності.

Метою цього теоретико-методологічного дослідження було обґрунтування впливу соціальних аксіом на формування корупційної поведінки.

Результати. Для кожної із соціальних аксіом, виділених К. Леунгом та М. Бондом було проаналізовано можливість інгібуючого та потенціюючого впливу на формування корупційної поведінки, провокуючі чинники, найбільш вірогідні типи корупційної поведінки та можливі психологічні наслідки.

Соціальна аксіома «соціальний цинізм» відображає песимістичне ставлення до людської природи та соціального світу, при якому людина вважає, що оточення переважно ворожий, а чесність та доброзичливість не є ефективними стратегіями (Leung, Bond, 2004). Високий рівень вираженості цього переконання може впливати на схильність до корупції через: втрату довіри (людина вважатиме, що чесна поведінка не приносить успіху, і що більшість оточуючих діє аморально), цинічне виправдання корупції (переконання, що «всі так роблять», дозволятиме раціоналізувати власні неправомірні дії), егоцентризм (песимістичний погляд на інших людей може підвищувати орієнтацію на власні інтереси без врахування моральних чи етичних аспектів), низький рівень емпатії: (соціальний цинізм зменшуватиме здатність співпереживати, що спрощуватиме ухвалення рішень на шкоду іншим).

Чинники, які провокують активний прояв корупційної поведінки у людини з такою аксіомою: негативний соціальний досвід (випадки зради, обману чи несправедливості можуть підсилювати переконання в аморальності оточуючих), культура корупції (перебування у середовищі, де корупція є нормою, може

підкріплювати цинічне ставлення до соціальних норм і сприяти участі в незаконних діях), відсутність відповідальності (людина може не бачити сенсу у дотриманні правил, якщо вони не забезпечують чесного розподілу ресурсів чи можливостей), розчарування в системі (переконавання, що закони та соціальні інституції не працюють так, як слід, може змушувати людину діяти на власний розсуд).

Типи корупційної поведінки, до яких може бути схильна людина з аксіомою «соціальний цинізм»: прагматична корупція (людина виправдовує свої дії тим, що це єдиний спосіб досягти успіху в несправедливому світі), корупція для уникнення ризиків (використання корупційних механізмів як способу мінімізувати потенційні проблеми чи несправедливість), систематична корупція (участь у довгострокових корупційних схемах, оскільки людина сприймає їх як частину природного порядку), корупція для доступу до ресурсів (людина прагне забезпечити свої інтереси у світі, де вона не очікує чесного розподілу).

Психологічні наслідки корупційної поведінки для людини з такою аксіомою: поглиблення цинізму (участь у корупції зміцнює переконавання, що всі діють аморально, а чесність є недоцільною), зниження моральної чутливості (людина поступово втрачає здатність розрізняти етичні й неетичні вчинки), соціальна ізоляція (цинізм і корупційна поведінка можуть спричинити втрату довіри та підтримки з боку оточення), емоційне виснаження (постійна взаємодія в середовищі корупції і необхідність приховування своїх дій спричиняють стрес і тривожність), ризик правових наслідків (викриття корупції може зруйнувати соціальний статус і викликати глибоке розчарування).

Соціальна аксіома «винагорода за зусилля» базується на переконанні, що наполеглива праця та цілеспрямовані зусилля завжди приносять позитивний результат (Leung, Bond, 2004). Передбачаємо, що її вплив на корупційну поведінку може бути як потенціуючим, так і інгібуючим. Інгібуючий вплив (зниження схильності до корупції) виявляється таким чином: людина, яка вірить у справедливість і результативність своїх зусиль, скоріше за все, обирає чесний шлях досягнення цілей; переконавання, що чесна праця винагороджується, знижує потребу в об-

хідних шляхах і корупційних механізмах; високий рівень особистої відповідальності та віра у власні можливості роблять корупцію менш привабливою. Потенціуючий вплив (збільшення схильності до корупції) виявляється таким чином: якщо людина стикається з системою, яка не винагороджує зусилля, вона може втратити віру в чесність і обрати корупційний шлях як засіб досягнення мети; у разі тривалого відчуття несправедливості ця аксіома може трансформуватися в переконання, що «мета виправдовує засоби».

Чинники, які провокують активний прояв корупційної поведінки у людини з такою аксіомою: відсутність винагороди за зусилля (якщо людина не отримує очікуваного результату, її віра у чесний шлях може похитнутися); ситуативний стрес (високий тиск для досягнення результату (наприклад, конкуренція чи соціальний тиск) може підштовхнути до використання корупційних методів); сприйняття несправедливості (переконання, що інші досягають успіху через корупцію, може спровокувати копіювання їхньої поведінки); неетична культура організації: Якщо система не заохочує чесні зусилля і сприяє корупції, людина може адаптуватися до цих умов.

Типи корупційної поведінки, до яких схильна людина з аксіомою «винагорода за зусилля»: прагматична корупція (людина може виправдовувати свої дії необхідністю досягнення результату, коли чесний шлях здається неможливим); корупція для доступу до ресурсів (використання корупційних схем для досягнення цілей, якщо інші способи не дають результату); корупція для уникнення ризику (людина може використовувати корупцію як спосіб убезпечити свої зусилля від невдачі); інструментальна корупція (виправдання корупції як ефективного інструменту досягнення мети в умовах несправедливості).

Психологічні наслідки корупційної поведінки для людини з такою аксіомою: цинізм і розчарування (корупція може зруйнувати переконання у справедливості зусиль і привести до втрати віри у чесну працю); моральний дисонанс (якщо корупція суперечить початковим переконанням, це може викликати почуття провини чи сорому); зниження мотивації (людина може втратити бажання докладати зусиль, якщо починає вважати, що

результат залежить не від праці, а від корупційних дій); соціальна ізоляція (викригтя корупційних дій може призвести до втрати довіри з боку колег чи суспільства); емоційне виснаження (постійна необхідність приховувати свої дії та адаптуватися до умов корупції викликає хронічний стрес).

Аксіома «соціальна гнучкість» базується на переконанні, що для будь-якої проблеми або невизначеної ситуації існує безліч рішень (Leung, Bond, 2004). Її вплив на корупційну поведінку може бути як потенціуючим, так і інгібуючим. Інгібуючий вплив (зниження схильності до корупції): розширення мислення (упевненість у багатоваріантності рішень дозволяє людині знайти чесні способи досягнення цілей, уникаючи корупційних методів); гнучкість у подоланні труднощів (людина здатна адаптуватися до змін без необхідності використовувати незаконні методи); креативність (пошук альтернативних варіантів допомагає уникнути корупційної поведінки навіть у складних обставинах). Потенціуючий вплив (підвищення схильності до корупції): релятивізм норм (людина може сприймати корупцію як один із можливих способів вирішення проблеми, не акцентуючи увагу на її незаконності); виправдання дій (соціальна гнучкість дозволяє людині раціоналізувати корупційні дії як оптимальний варіант у конкретній ситуації); відсутність страху наслідків (віра у можливість знайти вихід з будь-якої ситуації може знижувати стримуючий вплив потенційних санкцій).

Чинники, які провокують активний прояв корупційної поведінки у людини з такою аксіомою: соціальний приклад (якщо оточення толерує корупцію, людина може розглядати її як один із допустимих варіантів вирішення проблем); тиск часу (у ситуаціях, де потрібне швидке рішення, людина може обрати корупцію як ефективний спосіб дії); невизначеність (у нестабільних умовах людина може виправдовувати корупційні дії як адаптивну стратегію); культура організації (відсутність прозорих механізмів і системи контролю може сприяти вибору корупційного шляху).

Типи корупційної поведінки, до яких схильна людина з аксіомою «соціальна гнучкість»: інструментальна корупція (використання корупції як одного з можливих способів досягнення

мети в умовах невизначеності); прагматична корупція (людина виправдовує свої дії як оптимальний вибір у конкретних обставинах); корупція для уникнення ризиків (людина може використовувати корупцію для мінімізації можливих невдач або ризиків у складних ситуаціях); систематична корупція (участь у довгострокових схемах через переконання, що це ефективний спосіб вирішення складних завдань).

Психологічні наслідки корупційної поведінки для людини з такою аксіомою: посилення релятивізму (участь у корупційних діях може зміцнити переконання, що моральні чи правові норми є відносними і можуть бути обійдені); зниження довіри (людина може втратити довіру до себе чи інших, якщо корупційні дії не приведуть до бажаного результату); психологічний дисонанс (раціоналізація своїх дій може викликати внутрішній конфлікт, якщо вони суперечать базовим цінностям); цинізм (людина може стати більш байдужою до етичних аспектів, вважаючи, що всі діють подібним чином); емоційне виснаження (використання «обхідних шляхів» може створювати додатковий стрес).

Соціальна аксіома «контроль долі» відображає переконання, що соціальні обставини зумовлені фатумом або долею, і людина має обмежений вплив на своє життя. Її вплив на схильність до корупції може бути як потенціуючим, так і інгібуючим. Інгибуючий вплив (зниження схильності до корупції): смиренність перед обставинами (людина може уникати корупції, вважаючи, що все залежить від долі, і тому немає сенсу втручатися в природний хід подій); фаталізм (переконання, що результат не зміниться незалежно від зусиль, знижує мотивацію до активних дій, включно з корупцією). Потенціуючий вплив (збільшення схильності до корупції): виправдання дій (людина може використовувати корупцію, щоб «підлаштувати» обставини під себе, вважаючи це частиною своєї долі); пасивність (відчуття обмеженого контролю над ситуацією може підштовхувати до корупції як способу пристосуватися до реалій); соціальне оточення (у культурах, де корупція є нормою, аксіома «контролю долі» може бути підґрунтям раціоналізації участі в таких діях).

Чинники, які провокують активний прояв корупційної поведінки у людини з аксіомою «контроль долі»: відчуття безсил-

ля (людина може виправдовувати корупцію як необхідний крок, якщо вважає, що інші способи впливу на ситуацію недоступні); соціальний тиск (якщо в оточенні корупція сприймається як «неминучість», людина може прийняти її як «долю»); складність життєвих обставин (у кризових ситуаціях людина може обрати корупцію як спосіб адаптації до зовнішніх викликів); культура фаталізму (у підгрупах, де поширені вірування у фатум і долю, корупція може сприйматися як «неминучий» або «дозволений» спосіб вирішення проблем.

Типи корупційної поведінки, до яких схильна людина з цією аксіомою: корупція для уникнення ризику (людина може використовувати корупційні дії, щоб уникнути несприятливих обставин, які вважає неминучими); інструментальна корупція (використання корупції як способу «допомогти долі» у вирішенні складних ситуацій); пасивна участь у корупції (людина не ініціює корупційні дії, але погоджується на них через переконання, що «так має бути»); систематична корупція (людина може залучатися до довготривалих схем, якщо вони сприймаються як «частина системи», яку не змінити).

Соціальна аксіома «релігійність» відображає віру в нематеріальні або надприродні сили, які впливають на світ, людей і їхню поведінку (Leung, Bond, 2004). Її вплив на корупційну поведінку може бути як потенціуючим, так і інгібуючим. Негативний вплив (зниження схильності до корупції): Моральні принципи: (люди з високою релігійністю часто орієнтуються на моральні та етичні норми, що суперечать корупційній поведінці); страх перед покаранням: (переконання, що вищі сили можуть карати за неправомірні дії, знижує готовність до корупції); альтруїзм і відповідальність (віра в духовний вимір сприяє орієнтації на добрі вчинки та чесну поведінку). Позитивний вплив (підвищення схильності до корупції): релятивізація норм (людина може виправдовувати корупційні дії, вважаючи їх частиною «вищого задуму»); віра в захист вищих сил (людина може відчувати, що нематеріальні сили допоможуть уникнути наслідків корупції); двоїстість переконань (зовнішня демонстрація релігійності може поєднуватися з поведінкою, що суперечить релігійним нормам).

Чинники, які провокують активний прояв корупційної поведінки у людини з цією аксіомою: ситуативна спокуса (людина може виправдовувати свої дії переконанням, що вони відповідають вищій меті або задуму); культура фальшивої релігійності (у середовищі, де релігійність є лише зовнішньою формою, корупція може сприйматися як норма); соціальний приклад (у суспільстві, де поширена релігійна символіка, але толеруються неетичні дії, людина може перейняти цей патерн); відсутність прозорих норм (людина може виправдовувати свої дії як компроміс між релігійними і соціальними нормами).

Типи корупційної поведінки, до яких схильна людина з аксіомою «релігійність»: прагматична корупція (людина може виправдовувати корупційні дії необхідністю досягнення «вищого блага»); корупція для підтримання статусу (використання корупційних механізмів для підтримки своєї релігійної чи соціальної репутації); інструментальна корупція (використання корупції як способу «допомогти вищим силам» вирішити складну ситуацію); пасивна корупція (людина може брати участь у корупційних діях, вважаючи їх частиною неминучих соціальних реалій).

Психологічні наслідки корупційної поведінки для людини з такою аксіомою: моральний дисонанс (корупційна поведінка суперечить духовним переконанням, що може викликати почуття провини або сорому); посилення цинізму (людина може втратити віру у щирість релігійних цінностей, якщо корупція є поширеною у релігійному середовищі); соціальна ізоляція (викриття корупційних дій може призвести до втрати довіри з боку релігійної або соціальної спільноти); психологічний стрес (спроба поєднати релігійні переконання із корупційною поведінкою створює внутрішній конфлікт); зниження самооцінки (людина може відчувати себе «грішною» або морально невартислою через участь у корупційних схемах).

Висновки. Для кожної із соціальних аксіом змодельовано можливість інгібуючого та потенціюючого впливу на формування корупційної поведінки, провокуючі чинники, найбільш вірогідні типи корупційної поведінки, можливі психологічні наслідки.

Аксіома «соціальний цинізм» створює вразливість до корупційної поведінки через втрату довіри, низьку емпатію та виправдання неетичних дій. Людина, яка поділяє цю аксіому, схильна сприймати корупцію як логічну стратегію виживання в несправедливому світі.

Аксіома «Винагорода за зусилля» має потенціал як зменшувати, так і збільшувати схильність до корупції, залежно від контексту та соціального середовища. Людина, яка вірить у справедливість зусиль, зазвичай уникає корупційної поведінки, але в умовах системної несправедливості може адаптуватися, обираючи незаконні способи досягнення мети.

Аксіома «соціальна гнучкість», з одного боку, сприяє пошуку чесних і ефективних рішень, але з іншого – дозволяє виправдовувати корупцію як один із можливих способів досягнення мети. Вплив аксіоми залежить від соціального контексту, особистісних цінностей і моральних орієнтирів людини.

Аксіома «контроль долі», з одного боку, може знижувати схильність до активних дій, включно з корупцією, через фаталізм і смиренність перед обставинами. З іншого боку, вона може сприяти корупції, якщо людина сприймає її як неминучий або прийнятний спосіб вирішення проблем.

Аксіома «релігійність», заснована на щирих моральних переконаннях, стримує корупційну поведінку. Водночас формальна чи фальшива релігійність може використовуватися як виправдання для участі у корупційних схемах.

Література:

Bond M.H., Leung K., Au A., Tong K.K., Reimel de Carrasquel S., Murakami F. et al. (2004). Culture-level dimensions of social axioms and their societal correlates across 41 cultures. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 35. 548–570.

Frank Tian-fang Ye, Bryant P. H. Hui, Jacky C. K. Ng. (2024). Social axioms and psychological toll: A study of emotional, behavioral, and cognitive responses across 35 cultures during the COVID-19 pandemic. *Health and Well-Being*, 16 (4). 1679–1698.

Hui C.-M., Bond M. H. (2010). Relationship between social axioms and subjective well-being: The role of self-regulation. *Journal of Psychology in Chinese Societies*, 11(1). 29–52.

Leung K., Bond M.H. (2004). Social axioms: A model for social beliefs in multicultural perspective. *Advances in Experimental Social Psychology*. 36. 119–197.

Leung K., Bond M.H. (2002). Social axioms: The search for universal dimensions of general beliefs about how the world functions. *Journal of Cross-Cultural Psychology*. 33. 286–302.

Mosoia C., Dincă M. (2022). The effect of social axioms on the relationship between needs and wellbeing. Xenophobia vs. Patriotism: Where is my Home? Proceedings from the 25th Congress of the International Association for Cross-Cultural Psychology, 295.

Rastegar P. (2017). Social Axioms as Predictors of Psychological and Subjective Well-Being in Iran and England. Dissertation For the Degree of Doctor of Philosophy.

Li Y., Tong K., Tao W., Zhang M., Wu A. (2020). Testing the Associations among Social Axioms, School Belonging, and Flourishing in University Students: A Two-Year Longitudinal Study. *Health and Well-Being*. Issue 3. 749–769.

Закон України «Про запобігання корупції» № 1700-VI від 14 жовтня 2014 р. [електронний документ]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#Text>

Оригінальний рукопис отриманий 18 листопада 2024 року

Стаття прийнята до друку 21 грудня 2024 року